

Jaarrond baggeren: een win-winsituatie of doorgeslagen pragmatiek?

De Gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen geeft waterbeheerders handvatten om bij hun dagelijkse werkzaamheden zorgvuldig met de (beschermde) natuur om te gaan. De daarbij gestelde periodisering lijkt weinig ruimte te bieden om het hele jaar door te werken, met als gevolg hogere uitvoeringskosten. Met de ecologisch meest voordelige uitvoering (EMVU), een methode die Tauw ontwikkelde, kunnen baggerwerkzaamheden zowel juridisch als ecologisch verantwoord jaarrond uitgevoerd worden.

Het weer sluit niet altijd aan op de wens om jaarrond te baggeren. Dergelijke tafereelen komen niet voor wanneer volgens de ecologisch meest voordelige uitvoering wordt gewerkt.

De eerste Gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen dateert van 10 juli 2006. Dit document gaf de waterschappen handvatten om bij hun dagelijkse werkzaamheden zo zorgvuldig met de (beschermde) natuur om te gaan dat geen ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet meer hoefde te worden aangevraagd als zij volgens de gedragscode werkten. Dit gold ten aanzien van bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen als bepaalde flora en fauna (uit respectievelijk tabel 2 en 3 en tabel 2) in het geding kwamen. Nergens bleek zoveel discussie te ontstaan als over baggerwerkzaamheden. Op 6 februari van dit jaar is een herziene versie van de gedragscode verschenen, die wederom voor een periode van vijf jaar is goedgekeurd. De discussie blijft vooralsnog doorgaan.

Periodisering als knelpunt

Met name de vastgestelde periodisering leidde in eerste instantie tot veel tegenstand in de waterbouwsector. Landelijk gezien zorgt ze voor een beperking van de werkzaamheden tot de eerste voorkeursperiode. Baggeren in de tweede voorkeursperiode werd oogluikend toegestaan, baggeren in de derde was vaak onbespreekbaar. Het gevolg was een toename van beheerkosten. De waterbouwsector kon immers niet anders dan de hoofdprijs vragen in de eerste voorkeursperiode, iedere waterbeheerder wil immers zijn watergangen dan gebaggerd hebben. Als er al werd gebaggerd in de tweede voorkeursperiode, kwam daar ook nog de ijsgang bij, wat mogelijk leidde tot een sterke beperking van die tweede periode. Net als voor de overige water-beheerders, was het

gevolg van deze gestelde periodisering voor Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden een probleem.

Baggeren wordt immers uitgevoerd in het kader van de primaire waterschapstaken. Als waterbeheerder heeft De Stichtse Rijnlanden de verplichting de watergangen voldoende diep te houden om overlast te voorkomen en de kwaliteit van het water te verbeteren. Het hoogheemraadschap moet een totale lengte van 1.500 kilometer watergang onderhouden, waarbij de aanwezigheid van kleine modderkruiper en bittervoorn eerder standaard is dan uitzondering. Bij het opstellen van het baggerplan is jaren terug het beheergebied van De Stichtse Rijnlanden opgedeeld in deelgebieden. Deze verschillen qua afmeting, maar beslaan altijd maximaal één polder. De watergangen binnen een

deelgebied zijn daardoor altijd onderdeel van hetzelfde watersysteem en worden hooguit van een elkaar gescheiden door een stuw.

Om zijn watergangen goed te onderhouden, is een ruime uitvoeringsperiode noodzakelijk. Daarnaast heeft het waterschap de wens om, waar mogelijk, maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Het betalen van de hoofdprijs voor baggerwerkzaamheden ziet De Stichtse Rijnlanden niet als duurzaam.

Uitgangspunten

Los van de invoering van de gedragscode heeft De Stichtse Rijnlanden organisatorisch alle noodzakelijke stappen genomen om de (beschermde) natuurwaarden in het werkproces te verankeren. Speciaal voor baggerwerkzaamheden is een lijst van gevoelige soorten samengesteld, die in het beheergebied zijn waargenomen. Natuurtoetsen en eventueel aanvullende soortgerichte onderzoeken worden uitgevoerd per project om zo de verspreiding van soorten vast te stellen. Waarnemingen worden vervolgens vastgelegd in een verspreidingsdatabank. Na goedkeuring van de gedragscode heeft De Stichtse Rijnlanden op basis van dit document ecologische werkprotocollen opgesteld. Deze concretere uitwerking is opgesteld voor watergangen met een waterbreedte smaller en breder dan vier meter. Daarin wordt standaard een aantal uitgangspunten genoemd, waarmee los van de uitvoeringsperiode al een groot aantal negatieve effecten is te voorkomen.

De vier belangrijkste uitgangspunten:

- Er wordt gewerkt van een gesloten naar een open eind. Indien dit niet mogelijk is, wordt tweemaal naar het midden gewerkt;
- Sparen van 25 procent van de watergang (in de breedte of lengte);
- Broedvogels worden ontzien, waarbij een verstoringvrije zone wordt gehanteerd van minimaal 25 meter;
- Werkzaamheden worden alleen uitgevoerd bij een watertemperatuur van 0 tot 25 °C. Het water dient ijsvrij en de vorst dient uit de lucht te zijn.

Met deze maatregelen verschaft De Stichtse Rijnlanden zichzelf de noodzakelijke ruimte om ook in de tweede voorkeursperiode te kunnen baggeren.

De aanwezigheid van andere andere de bittervoorn is in het beheergebied van De Stichtse Rijnlanden eerder standaard dan uitzondering.

Jaarrond baggeren

Vorig jaar heeft Tauw op eigen initiatief voor De Stichtse Rijnlanden een onderzoek verricht naar de mogelijkheden van jaarrond werken bij het uitvoeren van baggerwerkzaamheden. Doel was te komen tot optimalisatie van de huidige aanpak en uitbreiding van de periode ten aanzien van het uitvoeren van baggerwerkzaamheden. Dit heeft uiteindelijk geleid tot de ecologisch meest voordelige uitvoering (methode EMVU).

Om zover te komen, is allereerst teruggegrepen op de essentie van de Flora- en faunawet en het doel van de baggerwerkzaamheden op zich. De wet ziet namelijk toe op de duurzame instandhouding van dieren- en plantensoorten in Nederland. Centraal staan daarbij de functionaliteit van de vaste rust- en/of verblijfplaats en de gunstige staat van instandhouding van een beschermde soort. Dit zijn ook de twee punten waarop een ontheffingsaanvraag in het kader van de Flora- en faunawet wordt beoordeeld, indien een beschermde soort kan worden geschaad bij een bepaalde activiteit. Naast deze twee punten speelt ook de zorgplicht (artikel 2) een rol. Deze houdt in dat alles in het werk moet worden gesteld dat redelijkerwijs mogelijk is om schade door werkzaamheden aan zowel algemene als beschermde soorten te voorkomen of in elk geval zo klein mogelijk te laten zijn. Het kader geeft aan hoe dit is vertaald in de Gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen.

De zorgplicht van de waterschappen omvat drie punten:

- Het in redelijkheid vermijden van activiteiten waarvan kan worden vermoed dat deze nadelig zijn voor in het wild levende dieren en planten;
- Zorgen dat op hoofdlijnen bekend is waar in het beheergebied actuele natuurwaarden en bijzondere potenties aanwezig zijn;
- Zorg besteden aan de instandhouding van soorten en hun leefgebieden (biodiversiteit).

Baggerwerkzaamheden zijn noodzakelijk om de ecologische waarden in stand te houden. Na het baggeren neemt de

waterkwaliteit van een watergang toe, doordat nutriënten en eventueel aanwezige verontreinigende stoffen zijn verwijderd uit de waterbodem. Verder kan verlanding als proces het einde van alle (dus ook de beschermde) watergebonden flora en fauna betekenen. Hoewel baggeren noodzakelijk is voor het in stand houden van flora en fauna, kunnen de baggerwerkzaamheden ook schade toebrengen aan kwetsbare en bedreigde soorten. Er kan zelfs gesteld worden dat baggeren altijd schade toebrengt aan flora en fauna. Hoeveel voorzorgsmaatregelen ook worden genomen, enige schade aan flora en fauna is simpelweg niet te voorkomen. Maar de hoeveelheid schade die wordt veroorzaakt, heb je zelf in de hand.

Ecologisch meest voordelige uitvoering

Om de baggerwerkzaamheden vanuit milieu-oogpunt zo optimaal mogelijk uit te voeren, moeten beschermde soorten zoveel mogelijk worden ontzien. Allereerst moet worden vastgesteld welke baggergevoelige beschermde soorten in het deelgebied aanwezig zijn. Met EMVU wordt vervolgens per soort inzicht gegeven in:

- verspreiding
Hoe maakt de soort gebruik van het deelgebied? Dit uitgangspunt richt zich op de functies van het plangebied (overwintering/voortplanting);
- dichtheid
Waar is de soort in het deelgebied in de grootste aantallen per hectare aanwezig? Dit uitgangspunt richt zich op de kwaliteit van de habitat.

Beide uitgangspunten geven inzicht waar we in een bepaalde periode het overgrote deel van de populatie van de soort kunnen aantreffen. Om meer greep te krijgen op beide uitgangspunten, dient een aantal karakteristieken in kaart te worden gebracht, ook wel de EMVU-criteria genoemd: waterdiepte, bodemsubstraat, verontreiniging, oeverinrichting, vegetatie (soort en bedekking), het watersysteem en eventueel overige natuurwetgeving (ecologische hoofdstructuur / Natura2000) en het aantal beschermde soorten (beschermingsregime). Met deze criteria is een beeld te vormen van de geschiktheid van het plangebied ten aanzien van voortplanting/overwintering, maar ook ten aanzien van de algemene geschiktheid van het deelgebied voor de aanwezige soorten. Gegevens met betrekking tot de eerste drie karakteristieken worden standaard onderzocht in het kader van de voorbereiding van een baggerwerk (hoeveelheidbepaling en kwaliteitsonderzoek) en zijn dus altijd beschikbaar.

De laatste twee criteria vereisen controle in het veld door een deskundige. Bij de soort vegetatie gaat het om de algemene groeivorm en niet exact om welke soorten er groeien (al kunnen plantensoorten soms wel iets zeggen over het voorkomen van bepaalde fauna). Het criterium 'watersysteem' gaat in op de vorm van het water en hoe dit zich verhoudt tot overige watergangen binnen het deelgebied. Vanzelfsprekend zijn niet alle criteria bij elk plangebied even relevant. De

nadruk dient dan ook te liggen op de criteria die wel onderscheidend zijn. De analyse van de twee laatste criteria leveren in de meeste gevallen geen nieuwe inzichten op.

Watergangen die zijn aangewezen in het kader van overige natuurwetgeving, zijn veelal natuurvriendelijker ingericht. Deze worden alleen gebaggerd in de periode van 15 juli tot 1 november. Hoewel uitvoering in de tweede en derde voorkeursperiode dus helemaal niet hoeft te betekenen dat de gunstige staat van instandhouding van een soort wordt aangetast en/of daardoor onvoldoende functioneel leefgebied voorhanden blijft, is het overduidelijk dat uitvoering buiten de voortplantingsperiode en/of winterrust wel minder negatieve effecten tot gevolg heeft voor de aanwezige natuurwaarden.

Het aantal beschermde soorten en/of het verschil in beschermingsregime kan doorslaggevend zijn op het moment dat bij de andere criteria geen verschillen te ontdekken zijn, maar in de meeste gevallen is de aanwezigheid van meer of bepaalde beschermde soorten in een watergang simpelweg het resultaat van een betere habitatkwaliteit die met de eerste vijf criteria reeds was vastgesteld.

Optimale planning

Met de resultaten van de habitatanalyse zijn de watergangen te verdelen in geschikt en minder geschikt (of zelfs totaal ongeschikt). Door de koppeling te maken met de in de gedragscode gestelde voorkeursperiodes, is een projectplanning op te stellen, die zo optimaal mogelijk aansluit op de verspreiding en dichtheden van de beschermde soorten binnen het gebied. Het is belangrijk daarbij te realiseren dat hiermee zeer zeker niet 100 procent van de populatie wordt gespaard. Het overgrote deel van een populatie concentreert zich in de geschikte watergangen, maar in de minder geschikte watergangen komt de soort vaak ook voor, zij het in lagere aantallen per oppervlakte-eenheid.

Ervaringen

Inmiddels is de methode in enkele projecten van De Stichtse Rijnlanden toegepast en is al een aantal belangrijke ervaringen opgedaan:

- Het opstellen van een meer onderbouwde gedetailleerde planning op basis van de ecologisch meest voordelige uitvoering biedt ook ruimte om soortgericht te werken, met andere woorden in sommige gevallen is het wenselijk om net iets minder flexibel te zijn dan de in de gedragscode vermelde periodisering. De voortplantingstijd verschilt immers per soort en valt in geen enkel geval geheel samen met de periodisering. Benut de mogelijkheden om 'een stapje extra te doen';
- Het uitvoeren van baggerwerkzaamheden in de tweede en derde voorkeursperiode kan op basis van de EMVU-methode mogelijk zijn, maar broedvogels en watertemperatuur houden daar absoluut geen rekening mee en kunnen zodoende alsnog voorkomen dat de werkzaamheden ook daadwerkelijk jaarrond uitgevoerd kunnen worden;

Afb. 1: Voorbeelduitwerking planning na toepassing EMVU.

- Een te goede habitatkwaliteit van de te baggeren watergangen kan ervoor zorgen dat jaarrond baggeren slechts beperkt of helemaal niet mogelijk is. De toepassing van EMVU sorteert meer effect in een gevarieerd plangebied;
- Indien op basis van EMVU blijkt dat een aantal watergangen in de derde voorkeursperiode gebaggerd kan worden, mag een aannemer hiervan gebruik maken. Het is natuurlijk niet verplicht. Zeker in gevallen waarbij het aantal watergangen ten opzichte van het totale werk beperkt is, blijkt het voor een aannemer niet lonend om deze watergangen apart te behandelen qua uitvoeringsperiode;
- Jaarrond baggeren is niet overal mogelijk, maar overal is wel een plek te vinden waar je jaarrond kunt baggeren.

Toekomstmuziek

De verspreiding van beschermde soorten beperkt zich natuurlijk niet altijd tot een deelgebied. Verder is tussen beschermde soorten sprake van een verschil in verspreiding: in het beheergebied van De Stichtse Rijnlanden komen beschermde soorten algemeen (in nagenoeg alle deelgebieden) voor (bijvoorbeeld kleine modderkruiper en bittervoorn), maar kent het ook een aantal soorten waarvan de verspreiding zich beperkt tot een selectie van deelgebieden (bijvoorbeeld grote modderkruiper en rugstreeppad). In een ideale situatie wordt beheergebiedbreed ingezet op de bescherming van een bepaalde beschermde soort. Een belangrijke stap daarbij is de periode waarin een project wordt uitgevoerd. Om hier in de toekomst nog meer rekening mee te houden, dient ecologie integraal te worden meegenomen in de nieuwe meerjarenplanning. Daarbij zijn twee opties mogelijk: projecten jaarrond of jaarrond projecten uitvoeren.

Vanuit het oude baggerplan is ervaring opgedaan met de tijd die nodig is om een bepaald deelgebied te baggeren. Idealiter is ook de mate van aanwas bekend en

zodoende duidelijk wanneer een bepaald project in de toekomst uitgevoerd moet worden. Door deze informatie te combineren met de duur van voorkeursperiodes kan worden ingezet op het toewijzen van projecten aan (een) bepaalde voorkeursperiode(n) van een bepaald jaar. Zo kunnen gebieden waar geen beschermde soorten voorkomen, gebaggerd worden in de derde voorkeursperiode en gebieden waar beschermde amfibieën voorkomen, worden gebaggerd in de winter (op het moment dat de betreffende soort op het land overwintert). Zo kan een jaar worden gevuld met projecten en kan er zelfs wat winst worden behaald als het gaat om de doorloop van projecten ten opzichte van de huidige situatie. Het is niet uitgesloten dat in het geval van De Stichtse Rijnlanden mogelijk een herindeling van deelgebieden noodzakelijk is om de ecologie nog beter te integreren. Dit klinkt ingrijpend, maar factoren als baggeraanwas vereisen dat mogelijk ook.

Conclusie

In algemene zin kan worden geconcludeerd dat met de ecologisch meest voordelige uitvoering van een baggerproject de noodzakelijke handvatten worden geboden om de periode van baggerwerkzaamheden te vergroten. Daarbij wordt geen afbreuk gedaan aan de vereisten om de werkzaamheden op zowel ecologisch als juridische verantwoorde wijze uit te voeren. Het geeft daarnaast een concrete invulling aan maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Jasper Arntz (Tauw)
Marlous Vonk (Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden)